

DEN KORTE HISTORIE

5.2025

Nordjyske
Museer

Vi giver historien liv

Magasinet den Korte Historie, Nr 5, 2025

Magasinet Den Korte Historie er et historiefagligt tidsskrift, der har til formål at udgive formidlingsartikler med relation til Nordjyske Museers geografiske ansvarsområde i de fire kommuner; Aalborg, Rebild, Mariagerfjord og Jammerbugt.

© Nordjyske Museer 2025

Tilladelse til brug af fotos skal hentes ved Nordjyske Museer og tilladelse til kopiering af indhold fra Den Korte Historie må kun finde sted med henvisning til Nordjyske Museer.

Udgivet af: Nordjyske Museer, Algade 48, 9000 Aalborg

Tidsskriftsdesign og layout:
Cristian Adrian Goga, Nordjyske Museer

Forsideillustration: Fårup Sommerland

ISSN: 2794-6983

Redaktionsgruppe:
Redaktionsgruppen for magasinet Den Korte Historie udgøres af arkæologer og historikere fra Nordjyske Museer.

Jens-Erik Møller (Redaktør)
Bodil Frandsen
Karen Povlsen
Thor Bæch Pedersen

Nordjyske
Museer

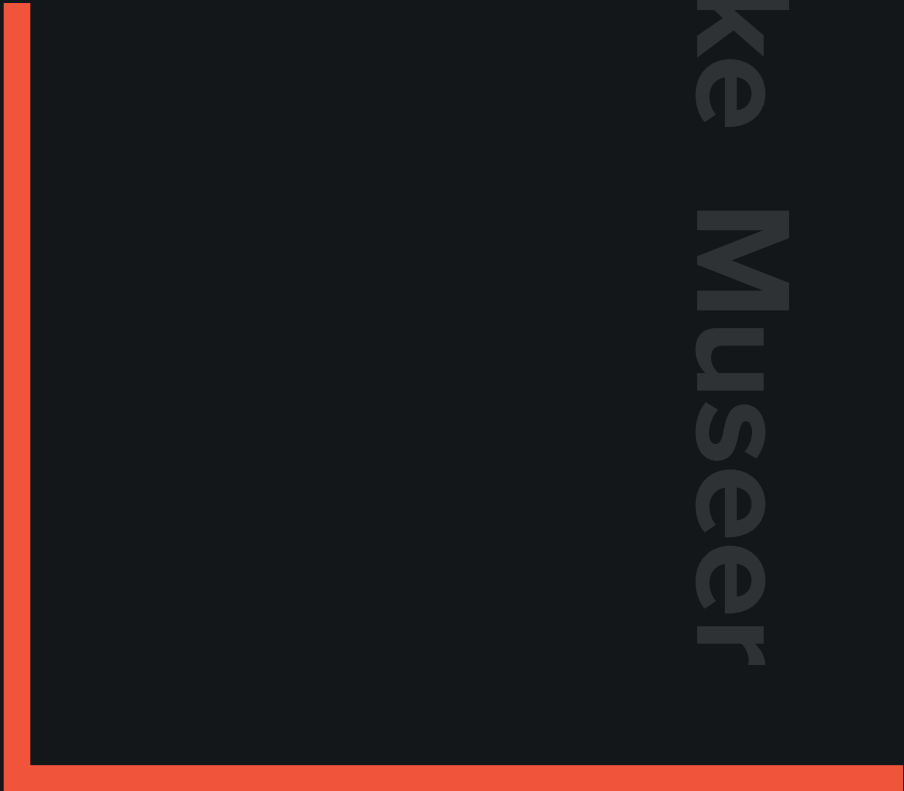
Vi giver historien liv

INDHOLD

Fra vandcykler til vilde rutsjebaner Lykke Olsen	4
Aalborg Karneval: Gaden er scenen - du er gøgleren! Inger Kirstine Bladt	13
80-året for atombomberne over Hiroshima og Nagasaki Ulla Varnke Sand Egeskov	21
Den glemte pistol på Aalborg Gasværk Thor Bæch Pedersen	30
Sildeeventyret i Nibe Alexander Simon Kjølby Carlsen	38

Nordjyske Museer

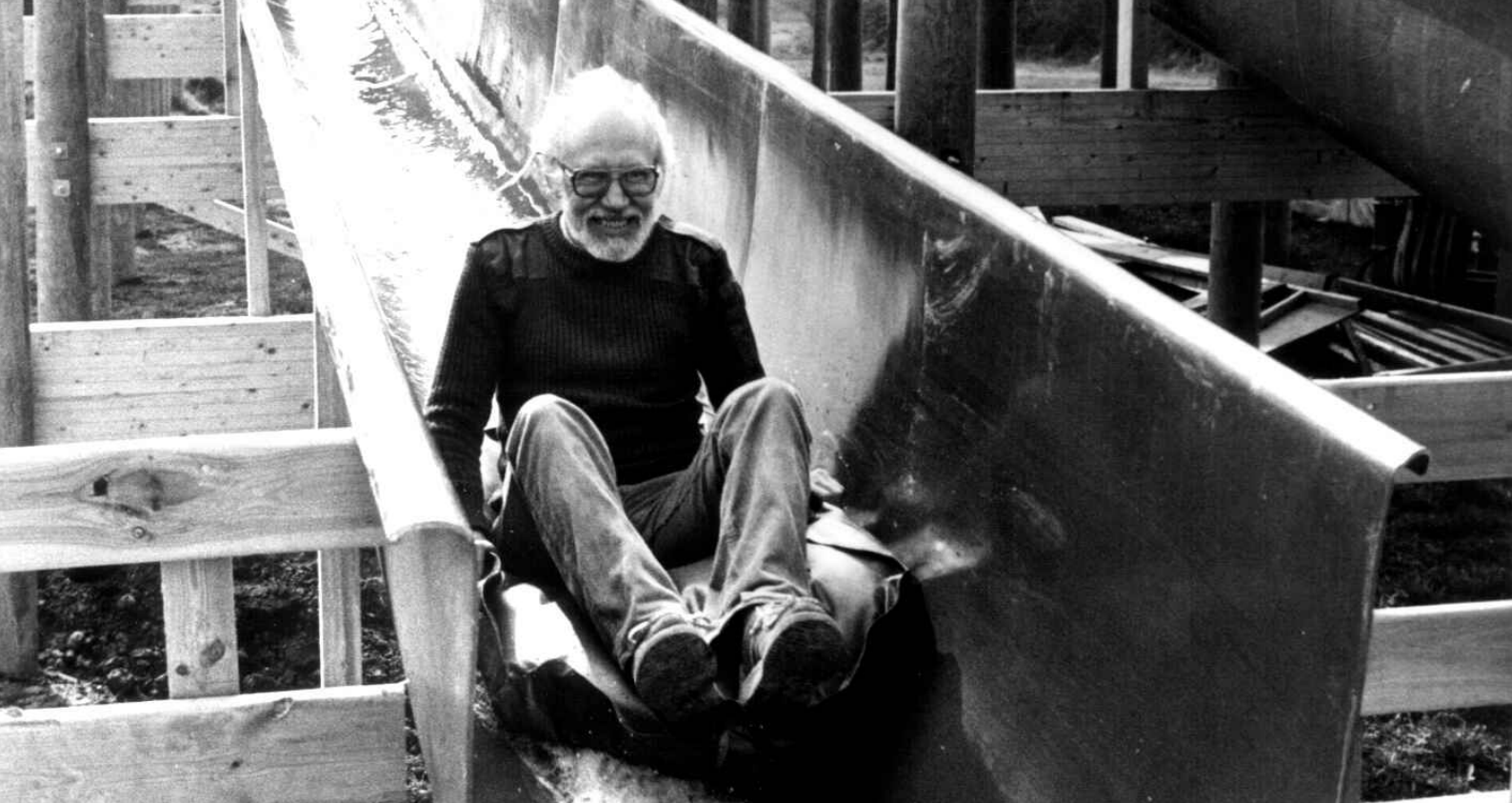

Fra vandcykler til vilde rutsjebaner

Fårup Sommerland i 50 år

Af museumsinspektør Lykke Olsen

De første år

Det må have været en stor dag for grundlægger Anders Kragelund, da han 21. juni 1975 slog dørene op til Fårup Sommerland. Han åbnede på én gang Danmarks første sommerland og vandt samtidig en årelang kamp. Han havde været i dialog med den daværende Pandrup Kommune om et sommerland siden 1971, men langsomt sagsbehandling og store lokale protester fra naboerne gjorde, at idéen om et sommerland først blev realiseret i 1975 – det satte den temperamentsfulde mands tålmodighed på en alvorlig prøve.

Erhvervsmanden Anders Kragelund var i årene op til 1971 på jagt efter en virksomhedsidé. Han spurgte den amerikanske ambassade i Danmark hvilke erhverv, der var i vækst, og fik svaret teknologi og turisme. Folk havde fået flere penge mellem hænderne og mere ferie, og han blev derfor overbevist om, at der var opstået et nyt behov for sjove oplevelser for hele familien. Han havde selv bemærket, at hans barndomsbegejstring for sommerferiens leg i naturen ikke var nok for hans sønner. De begyndte hurtigt at kede sig.

Børns krav til underholdning var vokset, og tanken om et sommerland tog form.

Fårup Sommerland var ikke overraskende et lidt anden type sommerland ved åbningen, end det er i dag. Kragelunds vision var at skabe et sommerland for hele familien med ikke-mekaniske aktiviteter, og hvor gæsterne skulle bruge deres egen krop. Han udtalte i 1985:

”Tanken adskilte sig kraftigt fra et tivoli med markedsgøgl og kunstige oplevelsesmaskiner. Det skulle ikke være noget med at bruge en masse penge på kunstigt gys!”

Grundlægger Anders Kragelund i simpel rut-sjebane formentlig sidst i 1970'erne. Den er en typisk repræsentant for forlystelserne i parkens tidlige år.

Foto: Fårup Sommerland

Glade familieoplevelser i en robåd. Fårup har siden åbningen i 1975 tilbudt sejlture i robåde.
Foto: Fårup Sommerland

Som en tidligere medarbejder fortæller om Fårup Sommerland i de første årtier: " ... det skulle ikke være tingene, der gjorde noget med dig. Du skulle gøre noget med tingene." Om aktiviteterne i dag siger hun: " I dag er det jo lidt mere af den anden slags også. Altså rutsjebanen, du sætter dig ind i og kører rundt."

Med andre ord er fokus skiftet fra, at gæsterne var aktive med aktiviteterne, mens de fleste aktiviteter i dag "gør noget med gæsterne." De aktiverende og mere rolige attraktioner er dog stadig vigtige i Fårup Sommerland. Som Else Nielsen – i daglig tale kaldet "Heste-Else" – siger: "Altså, der kan være ingen mennesker i parken, men vi har altid kø (ved hestene, red.)." Heste-Else har siden 1976 haft ansvaret for parkens heste.

Fårup er ikke Fårup uden trampoliner, heste og vandcykler, som det hele begyndte med i 1975, men de vilde rutsjebaner er for længst blevet kerneproduktet. Fårup Sommerland er i dag en forlystelsespark med et twist. Det vender vi tilbage til.

Parken havde 40.000 gæster det første år. I 2023 var besøgstallet steget til 664.803, og Fårup Sommerland var nu den sjette mest besøgte turistattraktion i Danmark.

Forlystelsesparkens barndom

Et sommerland er et nyere begreb, der først blev indført i Danmark med Fårup Sommerlands åbning i 1975. Det defineres i Den Danske Ordbog som et større, afgrænset område med mange former for udendørs aktiviteter og forlystelser for børn og voksne.

Et sommerland er i familie med begrebet forlystelsespark, der

har ældre rødder. Det defineres som et større, afgrænset område, som regel i eller nær en storby, med boder og forlystelser, fx karruseller, radiobiler og rutsjebane.

Forlystelsesparken har rødder i de mere rolige forlystelseshaver, som så dagens lys i europæiske hovedstæder i 1600- og 1700-tallet. Gæsterne kunne her nyde springvand og søde sager, høre koncerter, danse og meget mere.

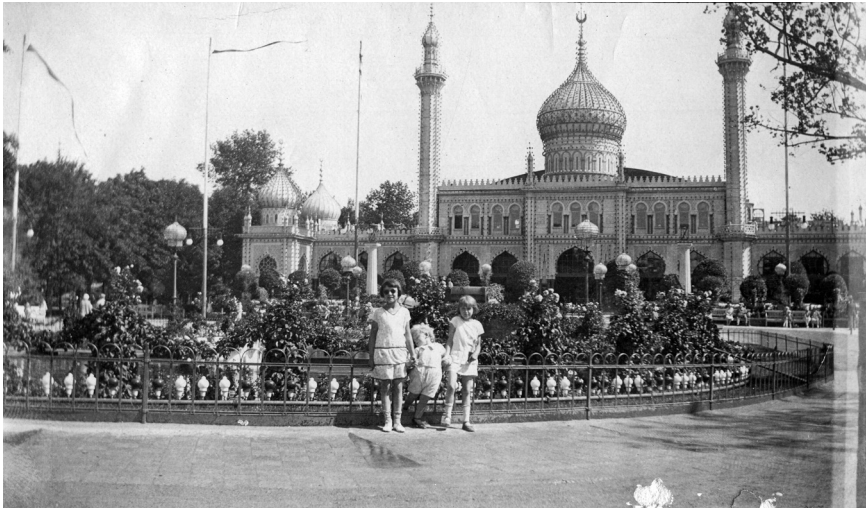
I anden halvdel af 1800-tallet buldrede industrialiseringen afsted i Europa, og det smittede af på forlystelseshaverne, som fik de første mekaniske forlystelser. Danmark hoppede også med på forlystelsesvognen. Dyrehavsbakken opstod omkring 1732 ved Kirsten Pils Kilde ved København. Stedet fik snart tilføjet forlystelser såsom gynger og karruseller. Det flyttede i 1820 i til sin nuværende placering.

Dyrehavsbakken i 1965.
Foto: Lyngby-Taarbæk
Stadsarkiv

Dyrehavsbakken fik hård konkurrence, da Tivoli åbnede i 1843 i København. Tivoli var og er en blanding af forlystelser, kultur, spisesteder og haveanlæg. Stedet trak fra begyndelsen dermed på elementer fra de ældre forlystelseshaver, men tog samtidig industrialiseringens nye muligheder til sig i kraft af mekaniske forlystelser. Det nærmerede sig dermed det, som vi i dag kalder en forlystelsespark.

Anders Kragelund blev som nævnt inspireret til at satse på turisme på baggrund af tendenser i USA, og landet spiller også en vigtig rolle i forlystelsesparkens historie. Omkring år 1900 åbnede de tre forlystelsesparker Steeplechase, Luna Park og Dreamland på Coney Island ved New York. De havde forskellige størrelse og typer af forlystelser, men parkerne målrettede alle deres forlystel-

Nimb i Tivoli fotograferet i perioden 1925-1935.
Foto: Assens Lokalarkiv

ser til familier, og de tiltrak arbejder- og middelklassen. De blev derfor fra starten en del af den i dag velvoksne forbrugerøkonomi, og en naturlig familieoplevelse.

Den amerikanske tegner og filmproducent Walt Disney åbnede i 1955 Disneyland i Californien og indledte et nyt kapitel i forlystelsesparkernes historie. Parken kombinerede elementer fra Disneys barndomsmiljø i Missouri og hans tegneserieunivers med klare fremtidsvisioner. Det var ambitiøs og teknisk avanceret underholdning for masserne – og det blev straks en kæmpe succes.

Inspirationskilder for Fårup

Som nævnt er der paralleller mellem forlystelsesparker og sommerlande, men det er ikke det samme. Fårup Sommerland var og er meget anderledes end Disneyland. Sidstnævnte var ved åbningen på mange måder et færdigt koncept med historiske og futuristiske universer og fyldt med mekaniske aktiviteter. Fårup var oprindeligt en sjov "forvokset legeplads", og Anders Kragelund ønskede som nævnt at tilbyde aktiverende og ikke-mekaniske oplevelser til familier.

Denne rutsjebane har Søren Kragelund, den tidligere direktør og medejer, selv opfundet. Billedet er fra sidst i 1970'erne eller først i 1980'erne. Dengang blev næsten alle forlystelser opfundet af Fårup selv.

Foto: Fårup Sommerland

I begyndelsen designede Fårup Sommerland selv nye attraktioner. Senere hentede Anders Kragelunds søn og nu tidligere direktør og medejer, Søren Kragelund, inspiration i forlystelsesparker i andre europæiske lande og USA. Nordjyske Museer spurgte en medarbejder, der arbejdede tæt sammen med Kragelund i mange år, om hvorfra Kragelund fik inspiration til nye attraktioner.

Han udtalte: "Der er slet ingen tvivl om, at fru Inger og hans to børn har set alt. De var overalt i Europa og USA.... For Søren var det jo 25 timer i døgnet. Han levede og åndede for Fårup. Og det kan man kun tage hatten af for."

Søren Kragelund var en ildsjæl, og ligesom faren forstod han at følge med tiden og suge inspiration fra udlandet. Med tiden er Fårup Sommerland blevet omdannet til en moderne forlystelsespark. Samtidig har parken bevaret elementer fra den gamle sommerlandssjæl og måske endda fra forlystelseshaven.

Anders Kragelund ønskede at skabe et sommerland med sjove aktiviteter for hele familien. Dette foto fra sidst i 1970'erne viser, at det lykkedes for ham.

Foto: Fårup Sommerland

Parken har siden 2012 brandet sig som en forlystelsespark i skoven med sloganet "Helt ude i skoven" med et pindsvin og et egern som maskotter. Desuden har den stadig mange ældre aktiviteter som trampoliner, ridning og vandcykler. Man kan måske kalde det en moderne forlystelsespark, der har som målsætning at servere vilde og rolige oplevelser i afslappede og hyggelige rammer.

←

Tidligere direktør, medejer og ildsjæl Søren Kragelund i Fårup Sommerland. Foto fra 1980'erne.

Foto: Fårup Sommerland

←

Rutsjebanen Lynet er med til at gøre Fårup Sommerland til en moderne forlystelsespark.

Foto: Fårup Sommerland

Fårup i de seneste år

Der er dog også et helt andet koncept, der gør Fårup Sommerland til en moderne forlystelsespark i dag.

Folk strømmede i Fårup Sommerland i de første år efter åbningen. Derefter faldt besøgstallet i begyndelsen af 1980'erne, steg igen omkring 1990 og stagnerede så omkring 400.000 gæster årligt fra 1993 til 2000. Fårup var på det tidspunkt ikke længere landets eneste sommerland. Djurs Sommerland åbnede i 1981, Sommerland Sjælland i 1985 og BonBon-Land i 1992.

Konkurrencen mellem landets forlystelsesparker og sommerlande tog efterhånden til. Ledelsen i Fårup besluttede sig derfor for at arbejde strategisk på at differere sig fra konkurrenterne. Strategiexperten Jørgen Duus blev hyret, og samarbejdet med ham gjorde, at Fårup udviklede et servicekoncept i år 2000. Fårup Sommerland fik som målsætning, at gæsterne skal huske stedet for sin særlige gode personalservice. Mantraet for personalet blev og er stadig, at gæsterne skal behandles som om, de var gæster i deres eget hjem – og lidt til. Til at gennemføre strategien i praksis hyrede Fårup konsulentfirmaet Meng & Co, og de skabte i samarbejde

Medarbejderfoto 2011. Siden 2000 har Fårup Sommerland arbejdet strategisk med deres gæsteservice. Det grundige arbejde med medarbejderne giver et godt sammenhold blandt dem og gør Fårup til en populær arbejdsplads.

Foto: Fårup Sommerland

værtsskabs – og begejstringsskolen Fårup Academy. Siden dengang har alle medarbejdere gennemgået et kursus i service, værtskab, salg, arbejdsmiljø og organisation.

Samtidig med servicekonceptet i 2000 indførte Fårup sæsonkortet. De to ændringer kombineret med nye forlystelser er formentlig hovedårsagerne til, at sommerlandet generelt oplevede stor vækst frem til 2013 med ca. 650.000 gæster det år. Derefter gik besøgstallet nedad, hvorefter tallet både har gået op og ned efter corona-nedlukningen i 2020. Det viser, at man uanset stor succes konstant skal arbejde med at udvikle sin attraktion, hvilket ledelsen i Fårup er meget opmærksom på. Derfor arbejder man i dag med endnu større fokus på investeringer, produktudvikling, branding og tilpasningsevne, så Fårup Sommerland kan opfylde sin vision om at være en af Skandinavien's bedste og mest anerkendte forlystelsesparker.

←

Familiehygge i Fårup Sommerland sidst i 1970'erne.

Foto: Fårup Sommerland

↓ Et nyere foto af sjove familieoplevelser i Fårup Sommerland.

Foto: Fårup Sommerland

Aalborg Karneval: Gaden er scenen - du er gøgleren!

Af museumsinspektør Inger Kirstine Bladt

I 1982 begyndte en ny tradition, da det allerførste københavnske pinsekarneval blev afholdt. Det var ikke blot en fest i hovedstaden, for det inspirerede andre byer i årene derefter, hvor en sand karnevalsølge rullede over landet. Enhver købstad med respekt for sig selv stablede sit eget karneval på benene – og Aalborg var selvfølgelig med.

I dag er Aalborg Karneval Skandinaviens største karneval og samtidig Danmarks største éndagsbegivenhed.

Aalborgensisk samba

Historien om Aalborg Karneval tog sin begyndelse lørdag 28. maj 1983. Her holdt 20 bybusser i kø på Nytorv i Aalborg, mens udklædte børn, unge og voksne gik og dansede i optog rundt i bymidten. Mange frivillige havde lagt kræfter i at få Aalborgs første karneval op at stå.

Bramwell Flyckt, der var en af initiativtagerne, udtalte i 2013 til Kristeligt Dagblad:

"1980'erne var bevægelsernes årti, hvor der var utrolig mange nej-demonstrationer. Men vi blev lidt trætte af at sige nej, og karnevallet gav os en anledning til i stedet at sige ja til livet gennem dans og kropsudfoldelse."

Op til den store dag havde mange lært at danse streetsamba i Den Rytmiske Aftenskole. Den originale latinamerikanske samba var for svær for danske fødder, derfor indøvede man det, der fik den officielle betegnelse "aalborgensisk samba" – den havde efter sigende en vis lighed med rheinländerpolka.

Mottoet for Aalborg Karneval er "Gaden er scenen – du er gøgleren", og gøgl var der masser af her på Gammeltorv i 1983.

Foto: Aalborg Karneval

Hver onsdag havde man desuden holdt karnevalsværksted, hvor man kunne sy dragter og lave masker, rasleinstrumenter og andet udstyr. Det var således nogle veludstyrede karnevalsgæster, der holdt festen i gang til det første aalborgensiske karneval.

Karnevalsoptoget med anslået 10.000 deltagere bevægede sig rundt i midtbyens smalle gader i flere timer. Da de første deltagere nåede tilbage til udgangspunktet på Gammeltorv, havde bagtrop-
pen først lige forladt stedet, så byen var totalt proppet.

←

Aalborgs første karnevalsparade i 1983 fulgte en to kilometer lang rute rundt i midtbyen.

Foto: Aalborg Karneval

←

Hjemmelavede dragter, klædeskabsfund og ansigtsmaling kendetegnede det første karneval i 1983.

Foto: Aalborg Karneval

De første erfaringer

Humøret var højt, og når journalisterne på Aalborg Stiftstidende loddede stemningen blandt de mange tilskuere, så var der stort set kun positive kommentarer. Især bemærkedes det, at det var en

fest, der kunne samle både børn, unge og gamle.

Politiet var positivt overraskede over, hvor roligt karnevallet havde været. Men især kunne karnevallets initiativtagere sole sig i, at Aalborg som den eneste by i Danmark fik økonomisk overskud på sit karneval, godt 20.000 kr. Årsagen var blandt andet, at byens værtshuse var medsponsor.

Der var efterfølgende en del oprydning, og den opgave var faldet mellem to stole. Kommunen mente ikke, det var en del af aftalen, at den skulle rydde op, mens karnevallets tovholdere til gengæld mente, at der var sat for få affaldscontainere op.

Der var også mangel på toiletter, og karnevalisterne og tilskuerne måtte nøjes med byens eneste offentlige toiletter på Gammeltorv. Der var derfor små søer overalt.

Udfordringerne blev dog ikke set som noget, der ikke kunne løses fremover, og der var stor enighed om, at Aalborg også skulle holde karneval i 1984.

Der var ikke mange tørre fortovsfliser efter det første karneval i 1983, hvor der kun var byens offentlige toilet til rådighed.

Foto: Aalborg Karneval

Vækst og udvikling

De næste mange år forløb Aalborgs karneval på stort set samme måde, dog år efter år med større og mere professionel organisation bag. Der kom styr på oprydningen, og toiletfaciliteterne blev efterhånden bedre og bedre. Om der har været overskud eller underskud, om kommunen har støttet eller ej, hvor meget fondsstøtte, der har været, har skiftet, men det er hvert år (undtagen Corona-årene 2020 og 2021) lykkedes at holde karneval.

Undervejs ændrede formen sig flere gange. Det ligger fast, at der hvert år er et nyt karnevalstema, som man kan forholde sig til i sit udstyr, og at årets karnevalskonge eller karnevalsdronning køres forrest i optoget.

I 1985 blev karnevallet udvidet med et børnekarneval, da børnene blev trængt i de voksnes optog. I 1986 indførte man en stjerneparade med start fem forskellige steder i byen med kurs mod centrum.

Karnevallet fik et globalt præg med deltagelse af grupper fra hele verden i International Parade i ugen op til karnevallet, hvor de konkurrerede om titlen som årets bedste karnevalsgruppe. I 2025 blev dette indslag sparet væk.

I 1990 blev selve karnevalsfesten flyttet til Kildeparken efter at der året før havde været totalt trafikkaos med nu 20.000 deltagere, og midtbyens borgere havde følt sig spærret inde.

Fra en sjov fest, der lignede de karnevaller man holdt i andre byer, har Aalborg Karneval år for år udviklet sig med tiden, lært af erfaringerne og blevet mere og mere professionelt

I 2007 havde Aalborg karneval 25-års jubilæum med deltagerrekord på 30.000 i Kildeparken. I 2018 var der 80.000 deltagere, og de seneste år 100.000.

På karnevalsdagen er der intet, der er som det plejer i Aalborg midtby. Her er Limfjordsbroen og Vesterbro, Aalborgs mest befærdede gade, helt lukket med 30.000 deltagere i 2011.

Foto: Aalborg Karneval

Aalborg karneval styrer

En ung mand udtalte 25. maj 1997 til Aalborg Stiftstidende, at Aalborg styrer bare det hele med det her karneval. Det er for fedt. Københavnerne, de kan godt gå hjem og lægge sig.

Og der er noget om snakken, for i de sidste mange år har Aalborg givet alle andre skandinaviske karnevaller baghjul. Man skal til Notting Hill Carnival i London for at finde noget tilsvarende i det nordlige Europa.

Der er flere grunde til, at Aalborgs Karneval her mere end 40 år efter den første udgave stadig er en stor succes, mens de fleste andre danske karnevaler gav op i løbet af 1980'erne og 1990'erne.

For det første har Aalborg Karneval i mange år haft så god en økonomi, at der har kunnet være en kerne af fastansatte til at koordinere begivenhederne. For det andet er der et stort frivilligt bagland. I 2025 var der 850 frivillige hjælpere alene til oprydningen. At karnevallet i Aalborg har så lang en tradition bag sig betyder også, at det store maskineri har en fast rutine.

Karneval er desuden blevet et fast punkt i byens kalender som byens største fest. Både erhvervsliv, turistbranche og kommune støtter op, og politi og sygehus er i beredskab.

Når først karnevallet er skudt i gang, kan det ikke stoppes. Man er afhængig af fællesskabet og hjælpsomheden fra hinanden. Siden 1983 har det buldret gennem byen, og arrangører og politi har bare kunnet krydset fingre for, at alt gik godt. Stort set hvert år har politiet dog kunnet rapportere, at karnevallet er foregået usædvanligt fredeligt i forhold til det store deltagerantal. I 1984 var der 39 anholdte ud af 10.-15.000 deltagere. Til sammenligning var der i 2025 otte anholdte og 100.000 deltagere!

Cyklende politifolk på Limfjordsbroen 2022. At holde styr på så stort et arrangement kræver en stor indsats fra politiet.

Foto: Aalborg Karneval

Tradition og spontanitet

Det, der betyder allermest, er dog, at det for mange er en tradition at deltage i årets karneval, og at man har gjort det nærmest i generationer. Folk elsker at kunne glemme deres hævninger for en dag, opføre sig tosset og blande sig i optoget. Det er en uskreven regel og helt i karnevallets ånd, at hvad man laver den dag, er helt i orden, næste dag er man sig selv igen.

Mange karnevalsveteraner holder fast i traditionen og bliver ved med at komme til karneval år efter år. For mange er traditionen begyndt i ungdomsårene, og det anses som en vigtig del af ungdomslivet. Unge, der er flyttet til Århus eller København for at studere, kommer tilbage til hjembyen og tager deres venner med. Andre, der er flyttet til Aalborg for at studere, bliver en del af festen og på den måde både "varmt modtaget" af Aalborg og integreret i det lokale liv. En stor del af festen er nemlig at mødes med gamle venner og få nogle nye.

"For os, der er vokset op i Aalborg, ligger karneval i blodet. Det er en del af det at være aalborgenser. Uanset hvilket samfundslag du er fra, og hvilket køkken du har, så kan du være med her", udtalte en 32-årig kvinde til Nordjyske Stiftstidende 26. maj 2019.

I optoget bliver man blandet i den store karnevalsgryde og lukker dampen ud med dem man møder, kendte og ukendte. Vestbyen 2011.

Foto: Aalborg Karneval

Det kræver ikke meget at beslutte sig for at deltage. Aalborg Karneval er kendetegnet ved, at der i modsætning til mange andre karnevaler er mulighed for at deltage spontant i festen.

Man behøver ikke at have gået på sambaskole eller være tilmeldt som gruppe – man kan bare kaste sig ind i optoget, feste og skeje ud. Så mens nogle har forberedt sig i månedsvis på deres gruppes indslag og optræden, køber andre masseproducerede sygeplejerske- eller Harry Potter-kostumer i sidste øjeblik eller nøjes med en gang ansigtsmaling.

Karnevallet er Aalborgs største byfest, og der er ikke mange aalborgensere, der ikke enten selv har deltaget eller været tilskuere til det – om ikke andet, har de fleste en holdning til det.

Aalborgs karneval bliver af nogle anset som lidt proletarisk og lavkulturelt. Der er for meget druk, for meget larm, og folk er for platte. På karnevalsdagen 24. maj 2025 kunne man læse følgende ironiske kommentar om Aalborgs sande jeg i Dagbladet Information:

”Lørdag er der karneval i Aalborg, og temaet er ”Dit sande jeg”. Det er i virkeligheden et slags meta-tema, for hvis der er noget, der er Aalborgs sande jeg, så er det karnevalet, hvor glade mennesker vælter rundt i alt for lidt tøj uden at tænke så meget over noget som helst.”

Spørger man byens borgere, er der ingen tvivl: Uuhøjtidelighed er en kerneværdi i Aalborgs identitet – og karnevalet er et levende bevis på netop det. Her er en årlig mulighed for at glemme sig selv, være ligeglad med hvordan man tager sig ud og bare deltage i et fællesskab, der fylder hele byen på godt og ondt.

Satire og glimt i øjet er typisk i udklædningen. Og så gør det heller ikke noget at det er lidt plat – om mandagen sidder man igen på sit pæne kontor.

Foto: Aalborg Karneval

Sprut i stride strømme har været en del af karneval lige siden starten. Rundt regnet er der 10.000 vogne med i optøget til at transportere drikkevarerne! Oprydning 2022.

Foto: Aalborg Karneval

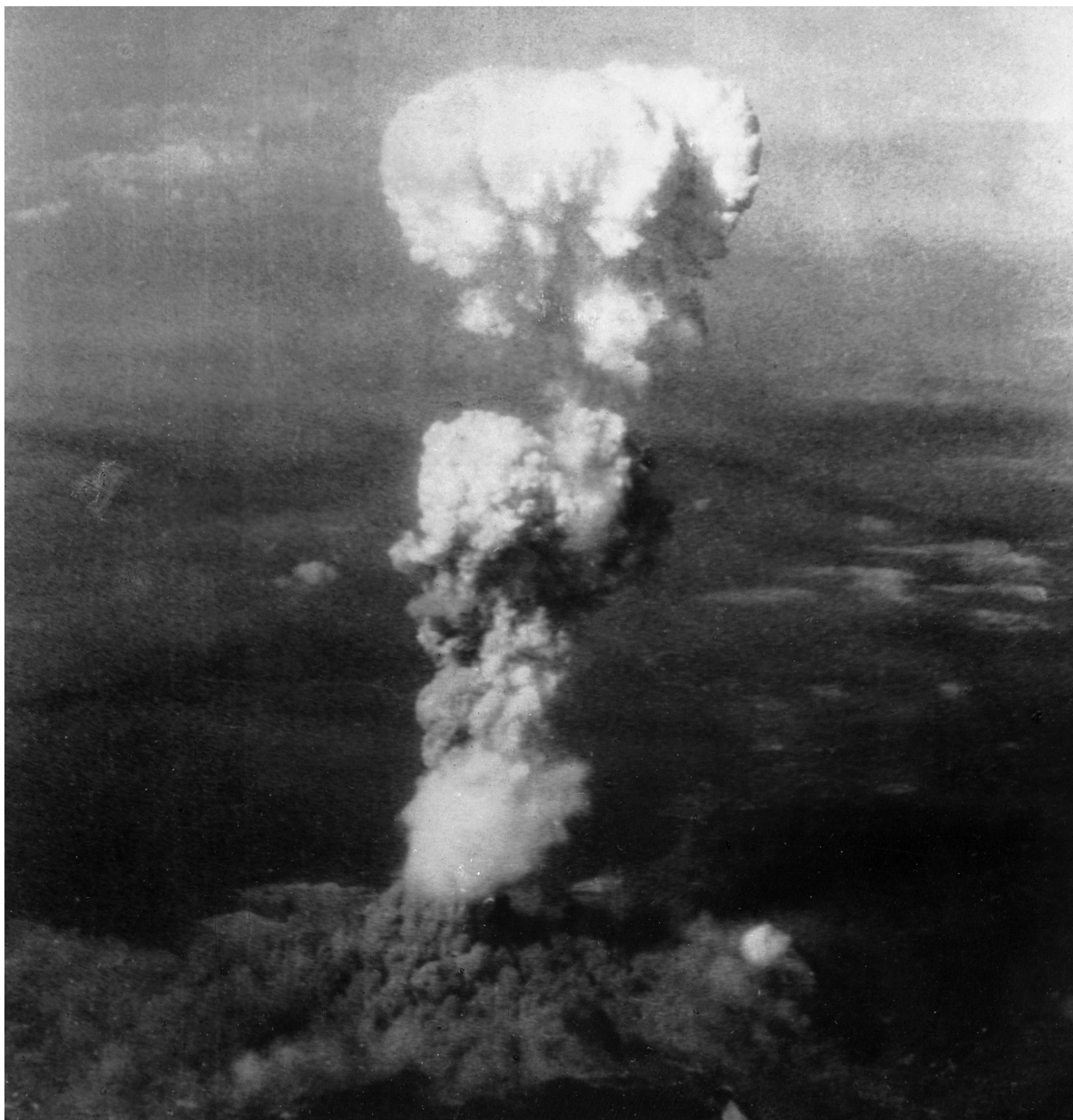
Nørresundby Torv 2022. Der er højt humør efter at karneval har været aflyst i to år på grund af Corona.

Foto: Aalborg Karneval

80-året for atom- bomberne over Hiroshima og Nagasaki

Af museumsinspektør Ulla Varnke Sand Egeskov

6. august 1945 blev et afgørende vendepunkt i verdenshistorien, da et amerikansk militærfly kastede en atombombe over Hiroshima i Japan. Bomben "Little Boy" var den første atombombe brugt i krig. Tre dage senere, 9. august 1945, blev endnu en atombombe "Fat Man" kastet over Nagasaki.

De to bombninger medførte enorme ødelæggelser, tab af menneskeliv og samtidig blev en ny æra med såkaldte moderne våben indvarslet. I Danmark og Nordjylland udløste bomberne både frygt og fascination. Deres enorme destruktive kraft indledte en tid præget af frygt, og de nye våben fik varige konsekvenser som eksempelvis en konstant bekymring for verdenssamfundet.

Paddehatteskyen efter atombombningen af Hiroshima fotograferet fra fly.

Foto: Wikimedia Commons

Atombombernes mål

Under 2.verdenskrig var Japan en central aktør i krigen i Stillehavet, og sammen med Tyskland og Italien udgjorde de de såkaldte aksemagter. De allierede magter, især USA, forsøgte at tvinge Japan til overgivelse for at afslutte krigen. De strategiske overvejelser bag brugen af atomvåben var både militære og politiske. Hovedformålet var at demonstrere de nye mægtige våben for at tvinge Japan til betingelsesløs kapitulation, men også for på længere sigt at afskrække og dermed undgå fremtidige konflikter.

At det lige var Hiroshima og Nagasaki, der blev udvalgt som bombemål fra amerikansk side, havde strategiske årsager. Hiroshima var en vigtig japansk militærby med hovedkvarteret for Japans anden armé, som havde ansvar for forsvaret af det sydlige Japan. Byen havde også fabrikker og militærdepoter. Nagasaki var en stor havneby og industriel by med blandt andet skibsværfter, våbenindustri og andet, der var relevant for Japans krigsindsats.

Efter bombningerne af Hiroshima og Nagasaki i august 1945 kapitulerede Japan formelt 2. september 1945, og dermed blev 2. verdenskrig afsluttet.

Genstande fra blaztazonen i Hiroshima by. Sammen-smeltede medicinflasker og en tagsten, der på grund af tryk og varme er smeltet sammen med blå porcelænsskåle fra et køkken. Genstandene bruges i dag i udstillingen på Koldkrigsmuseet REGAN Vest til at fortælle om voldsomheden i selv relativt små atom-bomber. Venligst udlånt af Hiroshima Peace Memorial Museum.

Foto: Lars Horn for Nordjyske Museer

Bomberne i den danske presse

Dagen efter bombningen af Hiroshima blev krigen med Japan fulgt nøje i den danske presse. Aalborg Stiftstidende bragte 7. august 1945 en artikel med overskriften "Atombomber truer Japan med Udslettelse. Krigens hidtil frygteligste Våben taget i brug af Amerika og England".

Aalborg Stiftstidende
B-Udgave
179. Aargang
Tirsdag Aften den 7. August 1945
Nummer 209

Atombomber truer Japan med Udslettelse

Krigens hidtil frygteligste Våben taget i Brug af Amerika og England
Niels Bohr i første Række blandt den verdensrevolutionerende Opfindelses Skabere

At var London-Redaktør
BASLEV JØRGENSEN

Den første ATOMBOMBE er kastet over Japan. Meddelelsen herom betegnede af den britiske Presse som Verdenshistorien største Nyhed med uoverskuelige Følger paa godt og ondt for Menneskene. I Øjeblikket er det Opdagelsens adelgørende Virkning, der staar i Forgrunden, men i Løbet af faa Aar vil det ny Fremskridt i Atomforskningen medføre hidtil usandede Goder.

Ingen enkelt Videnskabsmand vil faa hele Æren af at have opdaget Sprængningen af Atomet. Opdagelsen er gjort af Grupper af Videnskabsmænd paa Grundlag af Professor Rutherfords Teorier. Alle de engelske Blade fremhæver den danske Videnskabsmand Professor Niels Bohr som en af de mest fremtrædende Medarbejdere, men Enkelthederne om hans Virksomhed er endnu en Hemmelighed.

Niels Bohrs absolute Tavshed er nu forstaaelig

Etter Officieltgennemse af Opdagelsen om Atombomben, som blev offentliggjort i London, Tirsdag Aften 7. August 1945.

Første Japanske Rapport
LONDON, TIRSDAG. Under Pressen. Den første Beretning fra Japan om den hidtil ukendte amerikanske Atombombes brug mod Hiroshima er offentliggjort i Tokyo. Den er af en meget alvorlig Natur.

Tilstede ved Fødslen af en ny Tidsalder
Den første Sprængning af en Atombombe

Tyskernes Atomforsøg i Norge blev ødelagt
OSLO, TIRSDAG. Under Pressen. DEN Lille By Rjukan, der ligger 130 Kilometer sydvest for Oslo, er i dag Tyskernes anden Bombelands med deres Atombombe. Dette Våben har den Tyske Hær skabt efter lange England og Sverige søttes ind med England og USA.

Under disse Experimenter har tyskerne prøvet at af den første "Chargé" Væske-Produktion i Rjukan, som vil gøre dem selv i stand til at producere 100 Tonland, Japan og De Forenede Stater.

Den 16. November 1944 angreb tyske ubåte den svenske Færdselslinje der transporterer Færdstoffer i Norge, og Tyskerne blev tvunget til at stoppe Eksperimentet i Norge.

De norske Færdstofferindustrier har været i Tyskernes eksperimentelle med Atombombning. Det første Væske-Produkt blev 10 Tonland, som de den fremtrædende og forfærdige Energi-udviklingen.

(Fortsættelse Side 10)

To, der flygtede fra Hitlers Bødder, deltog i Arbejdet
LONDON, TIRSDAG. Under Pressen. To af de Videnskabsmænd, som var med til at opdagte Atombomben, Dr. Otto L. Frisch, som er en af de mest kendte videnskabsmænd i Danmark, og Dr. Peter Higgs, som er en af de mest kendte videnskabsmænd i England, har deltaget i Arbejdet.

Overskrift i Aalborg Stiftstidende 7. august 1945.
Foto: Nordjyske Museer

Det var tydeligt, at den danske offentlighed var præget af både frygt og fascination over disse nye og ødelæggende våben. Dagen efter, den 8. august 1945, skrev Jyllands-Posten en overskrift med ordlyden "Det er de Vises Sten, der nu er fundet". Overskriften afspejlede en blanding af forundring over atomteknologiens overvældende egenskaber og en erkendelse af dens destruktive potentiale. På bagkant af 2. verdenskrigs rædsler kan fascinationen af atomteknologien og atombomberne dog undre.

Atombegejstring

Atombomberne illustrerede den enorme magt, det nye våben gav supermagten USA. Set fra danskernes perspektiv, kom det man vidste om atomteknologi stort set udelukkende fra USA, som havde ledt forskningen og udviklingen med Manhattanprojektet.

Den amerikanske dominans inden for atomteknologi var tydelig, og det blev hurtigt et symbol på amerikansk teknologisk overlegenhed.

I Danmark, som i resten af verden, opstod en fascination af atomteknologien som en ny, moderne kraft. Fra 1945 og op til midt i 1950'erne blev betegnelsen atom brugt til at sælge alt fra vitamin-tilskud til legetøj og husholdningsartikler.

Fysikere som Niels Bohr, der havde været involveret i Manhattanprojektet, opnåede international status, og i Danmark blev han betragtet som en af de store videnskabshelte.

Atomteknologien blev et udtryk for, at videnskaben kunne løse alverdens problemer, og ligeledes håbede man, at atomteknologien potentielt kunne give billig energi til hele verden. Der blev drømt om ovne drevet af atomkraft i de danske køkkener, atomhatte, der kunne lyse for en om natten, samt tog drevet af atomkraft. Der var et enormt stort fremtidshåb bundet til atomteknologien, også selvom atombomberne havde vist deres voldsomhed under bombningerne af Japan.

Niels Bohr og andre fysikers bekymring

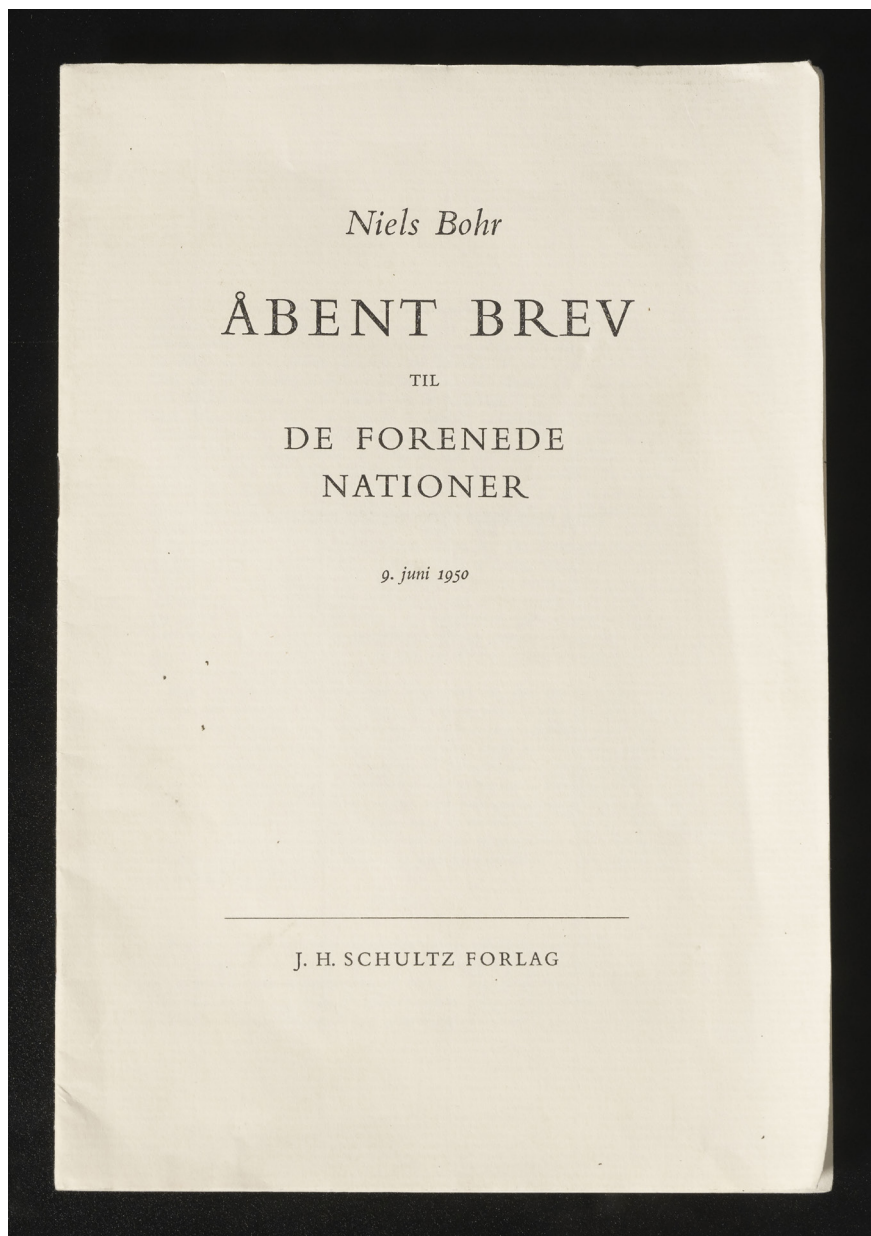
Niels Bohr, som allerede var en anerkendt videnskabsmand, spillede fra starten en central rolle i den internationale debat om atomvåben og kontrol med atomenergi. Han advarede mod den ukontrollerede spredning af atomteknologi og argumenterede for internationale kontrolsystemer.

Allerede i 1946 var han medforfatter til en samling af essays, der blev udgivet af fysikerne bag atombomben. Bogen hed "One World or None", og blandt de andre prominente forfattere var blandt andet Robert Oppenheimer og Albert Einstein. Budskabet var, at nu var der blevet opfundet en ny og voldsom teknologi, og den skulle det internationale samfund finde en måde at samarbej-

Atomet blev moderne i den forstand, at fascinationen af den nye teknologi var stor. Således blev ordet atom flittigt brugt om alt fra varmepuder til hvedemel og filmtitler.

Foto: Lars Horn for Nordjyske Museer

de om at forvalte og inddæmme. Bogen blev udgivet af New York Times og blev samme år oversat til dansk og udgivet under titlen "Een Verden eller ingen".

Bohrs brev til de Forenede Nationer (FN), hvori han udtrykker sin bekymring over atomteknologien. Nordjyske Museers Samling.

Foto: Nordjyske Museer

Bohr var bevidst om de problemer, som den nye våbenteknologi havde medført, og i 1950 gentog han sine bekymringer i et åbent brev til De Forenede Nationer (FN). Heri skrev han blandt andet:

"Enhver, der var knyttet til atomenergiprojektet, var sig naturligvis bevidst, hvor alvorlige problemer menneskeheden ville blive stillet overfor, så snart foretagendet var fuldført. Helt bortset fra den rolle, atomvåben kunne komme til at spille i krigen, var det klart, at vedvarende alvorlige farer for verdenssikkerheden

ville opstå, medmindre man kunne opnå almindelig enighed om gennemførelse af forholdsregler til at forhindre misbrug af de nye frygtelige ødelæggelsesmidler.”

”Der er næppe nogen, hvis fantasi formår at overskue de følger, som atomprojektet vil få i de kommende år... Den umiddelbart overvejende omstændighed er imidlertid, at et våben af enestående styrke, som fuldstændig vil ændre alle fremtidige betingelser for krigsførelse, er i færd med at blive skabt.”

I Danmark blev Bohrs budskaber betragtet som væsentlige bidrag til den globale forståelse af farerne ved atomvåben. Samtidig blev Danmark også påvirket af USA og NATOs atompolitik, selvom Danmark aldrig selv har besiddet atomvåben.

Våbenkapløb og atomfrygt

Med udviklingen af den første brintbombe i 1952 tog teknologien endnu et spring fremad, og våbnene voksede voldsomt i styrke. Samtidig havde Sovjetunionen udviklet sit første atomvåben i 1949, og et våbenkapløb, som kom til at præge det meste af den kolde krig, blev skudt i gang.

Den kolde krigs første halvdel viste en intens konkurrence mellem USA og Sovjetunionen. Begge supermagter byggede store arsenaler af atomvåben for at sikre deres strategiske overlegenhed. Doktrinen om gensidig garanteret ødelæggelse (Mutually Assured Destruction – MAD), hvor ingen kunne bruge atomvåben uden selv at blive udslettet, blev en realitet. Resultatet var en skrøbelig fred gennem frygt, som i lidt forskellige former kom til at kendetegne koldkrigsperioden.

Atomfrygten viste sig blandt andet i byggerier af atomsikrede anlæg. Et godt eksempel er Regeringsanlæg Vestdanmark (REGAN Vest), som blev bygget i perioden 1963-1968. Koldkrigsbunkeren i Rold Skov blev anlagt ud fra den bekymring, at den kolde krigs politiske klima kunne ændre sig – og at situationen kunne udvikle sig til en krig med brug af atomvåben.

At REGAN Vest blev bygget med atomtruslen for øje ses mange steder i regeringsanlægget. Der er således en blasttunnel, tons-tunge trykdøre, atomfiltre på luftindtagene, emp-sikring (elektro magnetisk puls) af kommunikationsudstyr og flere andre sikringer mod atomare angreb.

Internationale organisationer som De Forenede Nationer (FN) fik til opgave at overvåge og fremme atomkontrol. Der blev indgået flere aftaler såsom atomsikringsaftalen Non-Proliferation Treaty (NPT) i 1968, hvis formål var at sikre, at atomvåben ikke blev spredt til nye lande og på sigt forpligtede atomvåbenstater til nedrustning.

Det Internationale Atomenergiagentur (IAEA) blev etableret allerede i 1957 med det formål at overvåge civil atomenergi og forhindre militært brug. Agenturet stod for inspektioner og kontrol,

så atommaterialer ikke blev omdirigeret til våbenproduktion, og det arbejdede tæt sammen med NPT og andre FN-organer.

Derudover blev der forsøgt lavet bilaterale og multilaterale aftaler mellem stormagterne. Her kan nævnes SALT I og II (Strategic Arms Limitation Talks) aftalerne mellem USA og Sovjetunionen i 1970'erne for at begrænse antallet af strategiske atomvåben.

Men faktum er, at den nye atomteknologi kom til at præge koldkrigsperioden, og at truslen om brug af atomvåben i krig stadig er til stede i dag.

Atomfrygten viste sig også i byggerier i atomsikrede anlæg. RE-GAN Vest bunkeren, som blev bygget i perioden 1963-1968, er et godt eksempel på dette. Her ses de 2½ tons tunge trykdøre, der er bygget til at sikre anlægget mod tryk ved en atomsprængning.

Foto: Lars Horn for Nordjyske Museer

Bombningerne – et verdenshistorisk vendepunkt

Atombomberne over Hiroshima og Nagasaki for 80 år siden blev skelsættende. Disse begivenheder demonstrerede den enorme destruktive kraft, som moderne våben kunne frembringe, og de indledte en æra præget af frygt, våbenkapløb og internationalt fokus på våbenkontrol. På globalt plan ændrede de måden, hvorpå verdens ledere tænkte krigsførelse, magtbalancer og sikkerhedspolitik. Atomvåben blev symboler på en ny slags magt, der var både teknologisk avanceret og farlig, og de har siden været en del af stormagternes våbenarsenaler og var og er stadig en kilde til frygt.

Efterskrift

6. august 2025 markerede Koldkrigsmuseet REGAN Vest 80-året for atombomberne over Japan. Arrangementet havde blandt andet taler og deltagelse af Japans ambassadør i Danmark, Hideki Uyama, og minister for samfundssikkerhed, Torsten Schack Pedersen. Forud for markeringen havde museet fået doneret en plancheudstilling fra Hiroshima Peace Memorial Museum. Den var opsat i udstillingsbygningen og fortalte på 30 plancher i ord og billeder, hvordan bomberne blev oplevet i Japan, det japanske folks lidelser – samt hvordan det har været retningsgivende for Japans store arbejde for afskaffelsen af atomvåben.

En kopi af "Little Boy" atombomben, som blev kastet over Hiroshima, er i dag en del af udstillingen ved Koldkrigsmuseet REGAN Vest. Bomben står og svæver over gulvet og bruges om blikfang til historien om udviklingen af stadig større atomvåben under den kolde krig.

Foto: Lars Horn for Nordjyske Museer

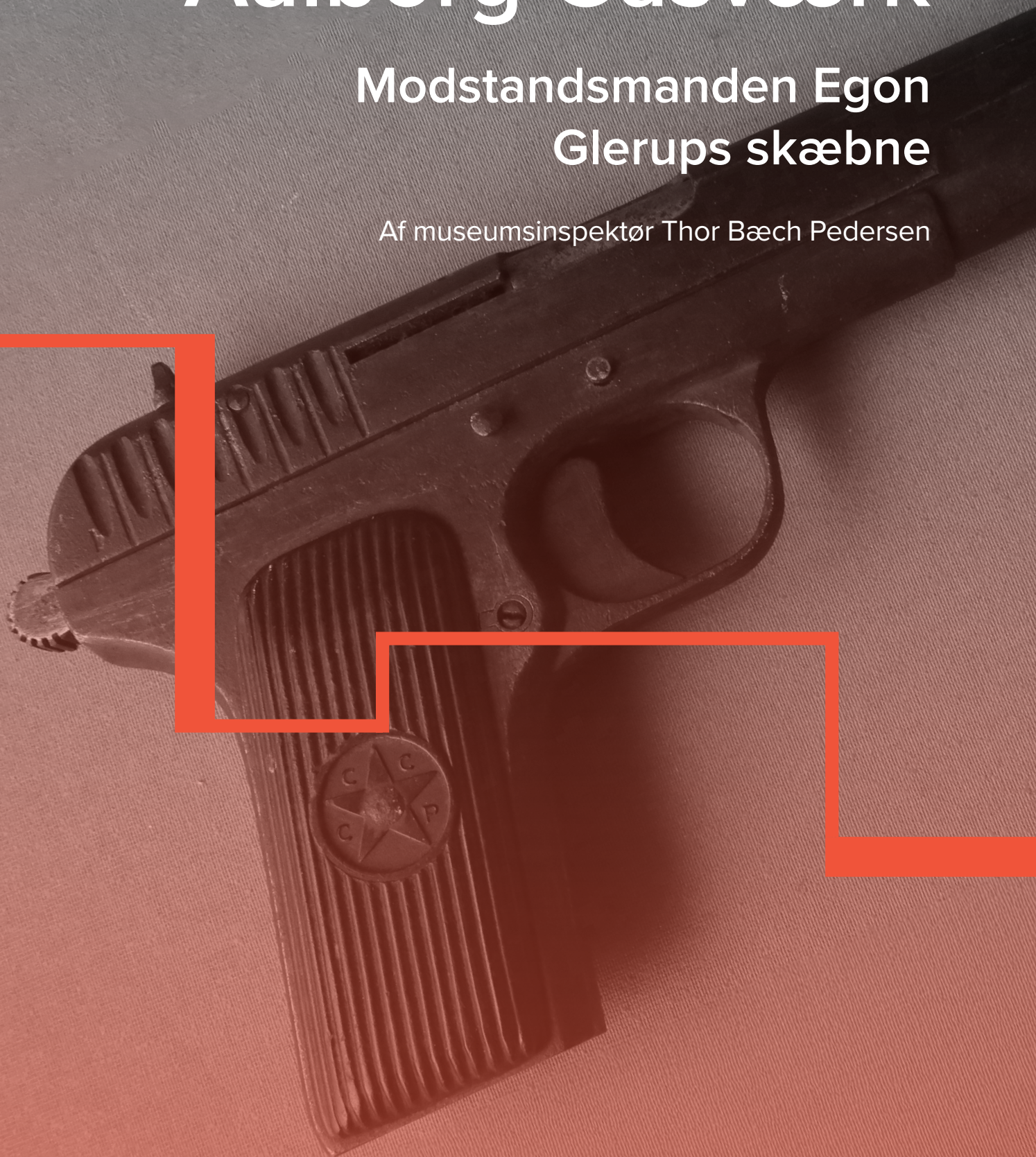
←
Japans ambassadør Hideki Uyama betragter genstande fra Hiroshima i udstillingen på Koldkrigsmuseet REGAN Vest.

Foto: Lars Horn for Nordjyske Museer

Den glemte pistol på Aalborg Gasværk

Modstandsmanden Egon
Glerups skæbne

Af museumsinspektør Thor Bæch Pedersen

I begyndelsen af maj 1944 mødte modstandsmanden Egon Glerup ind på sin arbejdsplads, Aalborg Gasværk, hvor han febrilsk søgte efter sin far, Julius Glerup, der også arbejdede på gasværket.

Faren var imidlertid ikke til at finde, så Egon bad en kollega om at hjælpe ham. Egon oplyste, at tyskerne var efter ham, og han havde en pistol, en russisk Tokarev produceret i 1941, som skulle overdrages til faren. Kollegaen på gasværket indvilligede i at hjælpe, og tog imod pistolen, hvorefter Egon forsvandt i al hast fra gasværket.

Kollegaen fandt senere Julius Glerup, og fortalte ham, hvad der var sket, og forsøgte at overdrage pistolen til ham, men Julius var betænkelig ved at tage imod den, da han frygtede, at Gestapo ville lave razzia hos ham eller på gasværket, når Egon var kommet i Gestapos søgelys, så han afslog at tage imod pistolen. I stedet gemte kollegaen pistolen i en værktøjskasse og efter befrielsen i 1945 tog han den med hjem.

Egon Glerup.

Foto: Jens P. Kragh

Egon Glerups pistol, der blev efterladt på Aalborg Gasværk i begyndelsen af maj 1944. Sandsynligvis er det en russiske Tokarev fra 1941 erobret af tyske soldater på østfronten og gemt, fordi den tyske ammunition kunne benyttes til dette våben. Efterfølgende er nogle soldater fra østfronten endt i Danmark og på ukendt vis, er pistolen endt i hænderne på den kommunistiske modstandsmand Egon Glerup fra Aalborg.

Foto: Nordjyske Museer

Her befandt den sig tilsyneladende i næsten 80 år, inden den blev indleveret til Nordjyllands Politi til destruktion i forbindelse med en frit lejde-aktion i efteråret 2024.

Pistolen blev heldigvis ikke sendt til destruktion, da vakse politifolk opfangede, at netop denne pistol rummede en helt særlig historie. Med pistolen fulgte nemlig en række avisudklip, sammen med en kortfattet beretning om pistolens historie og tidligere ejer. Pistolen blev i stedet overdraget til Aalborg Historiske Museum, hvor den nu indgår i museets samling og vidner om Egon Glerups historie.

Egon Glerups far Julius Glerup (1893-1973) tv, fotograferet sammen med farbroren Karl Kristen Glerup (1890-1983).

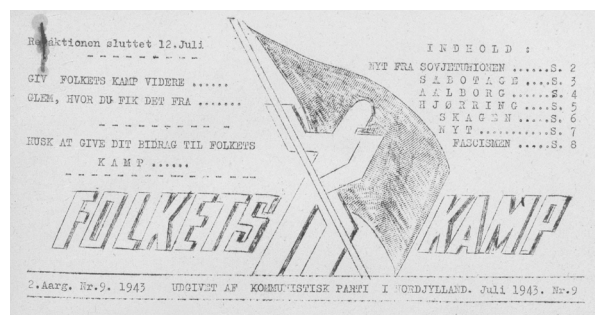
Foto: Jens P. Kragh

Fra aalborgdreng til modstandsmand

Egon Glerup blev født i Aalborg 21. september 1920 og blev døbt i Vor Frelser Sogn. Udover den yngste søn Egon, fik gasværksarbejder Julius og Kristine Glerup tre andre sønner: Barber Anker Glerup, arbejdsmand Henry Glerup og sømand Aksel Glerup.

Egon gik i skole på Østermarkens Skole i Aalborg. Efter konfirmationen i 1935 kom Egon til at arbejde som bud i Glashuset i Bispensgade og hos isenkræmmer Poul Mouritzen på Vesterbro. Derefter var han smører ved Motorcentralen i 2½ år, inden han skulle ind som soldat. Efter soldatertiden blev han uddannet dykker ved marinenes dykkerskole i København.

I mellemtiden var Danmark blevet besat. Egon vendte derfor hjem til et Aalborg, hvor tyskerne havde igangsat store anlægsarbejder med udbygningen af byens lufthavne. Her bosatte han sig i Falstersgade i Øgadekvarteret. Egon fik blandt andet arbejde for entreprenørvirksomheden Wright, Thomsen og Kier, hvor han var arbejdsmand både på Flyveplads Vest og Øst. I sommeren 1943 fik han arbejde som arbejdsmand på Aalborg Gasværk, hvor han også tidligere havde haft kortvarige jobs.

Folkets Kamp var et af flere illegale blade, der havde rod i den kommunistiske bevægelse i Aalborg. Disse blade udkom allerede fra efteråret 1941 og har sikkert motiveret Egon Glerup til at gå ind i modstandskampen.

Foto: Det Kongelige Bibliotek

Egon Glerup deltog i de enorme anlægsarbejder på Aalborg Flyveplads Vest, hvor han arbejdede som arbejdsmand for firmaet Wright, Thomsen og Kier.

Foto: Frihedsmuseets Fotoarkiv

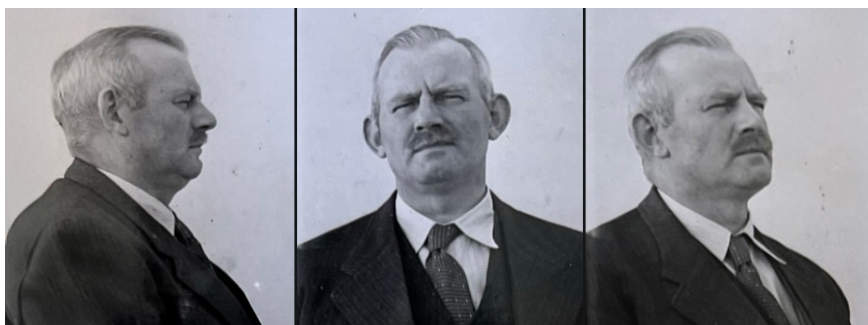
Egon var kommunist, så man må antage at den danske regerings tilslutning til antikominternpagten i november 1941, hvis formål var at bekæmpe kommunistiske partier, og de danske myndigheders efterfølgende forfølgelse af kommunister, ansporede ham til at gå aktivt ind i modstandskampen.

I politiets søgelys

Allerede i begyndelsen af august 1943 blev Egon anholdt og fængslet af politiet. Et par dage forinden havde Slagtermester Hans Wiencken på hjørnet af Kastetvej og Ryesgade anmeldt trusler og afpresningsforsøg fra en gruppering, der kaldte sig den underjordiske kommunistiske bevægelse. Slagtermesteren var både blevet truet telefonisk og pr. anbefalet brev med besked om, at han inden mandag 2. august 1943 kl. 12.00 skulle aflevere 5.000 kroner i en kiosk på Vesterbro.

Baggrunden for afpresningsforsøget fremgår ikke af politirapporten, men det skyldtes uden tvivl, at Hans Wiencken var positivt indstillet overfor tyskerne og ikke mindst, at han leverede store mængder flæsk, pølse og andre slagtervarer til værnemagten.

Dette tilhørsforhold understregedes af en registrering i "Aalborglisten", der var modstandsbevægelsens register over landsforræderiske elementer. Listen skal naturligvis læses med forbehold for de til tider tvivlsomme efterretninger. Om Hans Wiencken skrev man blandt andet: "Hjemmetysker, Spion for Tyskerne før 9. april. Med i 5. Kolonne, Storleverandør til Værnemagten."

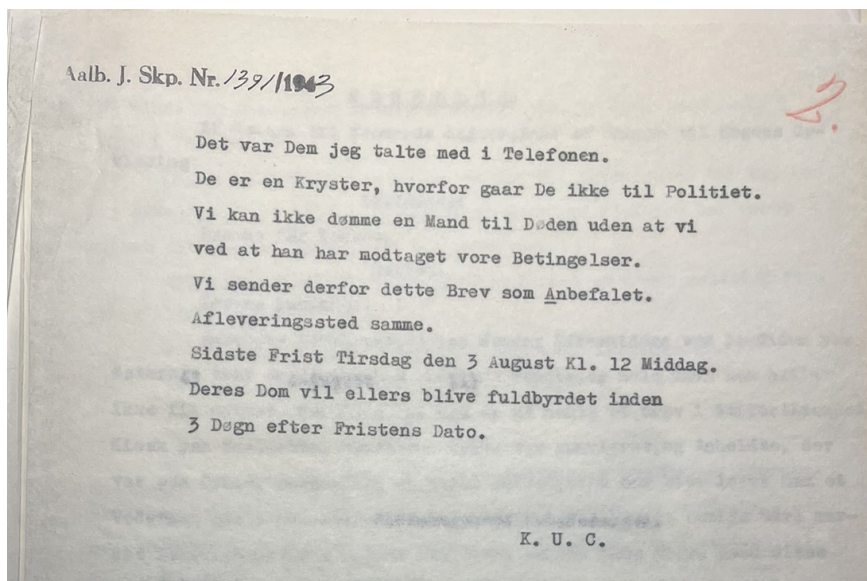

Slagtermester Hans Wiencken havde slagterforretning på hjørnet af Ryesgade og Kastetvej i Aalborg. Hans forretning blev udsat for omfattende hærverk under augustoprøret i 1943. Efter befrielsen blev Hans Wiencken dømt for trusler og værnemageri ved særretten i Aalborg. Her fik han fire års fængsel, frakendt almen tillid for bestandigt og dømt til at betale 230.000 kr. til statskassen. Heraf en bøde på 50.000 kr.

Foto: Rigsarkivet

Wiencken indfriele ikke kravet om de 5.000 kr., hvilket resulterede i et nyt trusselsbrev, der opfordrede til at aflevere pengene i et brev mærket K.U.C senest dagen efter kl. 12.00. Såfremt han ikke efterkom kravet, ville det resultere i Wienckens død. Det fik politiet til at reagere med en vagtpost i kiosken, hvor pengene skulle afleveres, og da der omkring kl. 15.00 indfandt sig en mandsperson ikklædt arbejdstøj og forlangte at få udleveret et brev mærket K.U.C, skred politiet til anholdelse.

Den anholdte var den 22-årige Egon Glerup, der efterfølgende måtte med på politigården til afhøring, hvorefter han blev varetaget i fængslet.

Politiets gengivelse af det trusselsbrev, som blev sendt til slagtermester Hans Wiencken mandag 2. august 1943.

Foto: Rigsarkivet

Et uskyldigt offer

Egon blev hurtigt klar over, at jorden brændte under ham, men han havde en historie klar til politiet. På Østerbro havde Egon tilfældigt mødt en mand, som havde bedt ham om at hente et brev i kiosken, og han ville få 10 kroner for at hjælpe ham. Egon oplyste et signalement af manden, men kunne hverken oplyse navn eller andet. Efterfølgende blev Egon ført rundt i byen af politiet for at se, om han kunne genkende manden. Det kunne han naturligvis ikke, for historien om den tilfældige mand var opdigtet.

Politiet satte gang i en større efterforskningen, hvor de selvfølgelig interesserede sig stærkt for Egons politiske ståsted. Trods afhøringer af mange Egons kollegaer og bekendte lykkedes det, at holde de kommunistiske sympatier skjult. Til gengæld blev Egons historie udfordret flere steder fra. Han havde f.eks. oplyst på arbejdspladsen, at han skulle til en navngiven tandlæge i Bispensgade, da han skulle hente brevet. Denne tandlæge kunne imidlertid berette, at han aldrig havde haft besøg af Glerup eller haft aftale derom. Ligeledes var en kammerat kommet med en afvigende udlægning af sagen. Han oplyste til politiet, at Egon havde truffet en mand på Kraghs Vinstue, der havde tilbudt ham 100 kr. for at afhente brevet – Det stemte jo ikke overens med de 10 kr., som Egon var blevet tilbudt ved det tilfældige møde på Østerbro.

Politiet gik grundigt til værks og i forbindelse med en razzia i Egons lejlighed beslaglagde de en række effekter, blandt andet pen og blæk samt konvolut og brevpapir. Rigspolitiets tekniske afdeling slog fast, at konvolutten og papiret var af samme type, som trusselsbrevet stilet til Wiencken var sendt i, og at blækket var af samme type. Dog med det forbehold, at den var en meget gængs type blæk. Ligeledes kunne den tekniske afdeling ikke be- eller afkræfte, at brevet var skrevet med den beslaglagte fyldepen.

Et hævn tog mod slagter Wiencken

Med alt sandsynlighed var det Egon, som havde forfattet trusselsbrevet til den tyskvenlige slagter, men hans dækhistorie hjalp ham ud af suppedasen. Egon sad varetægtsfængslet frem til 14. august 1943, og 20. august henlagde politiet sagen – den dag, hvor det såkaldte augustoprør i Aalborg begyndte.

Her mødte tusinder af Aalborgensere op til modstandsmanden Niels Erik Vangsteds begravelse for at sige farvel, hvilket udviklede sig til voldsomme kampe mellem befolkningen og besættelsesmagten. I den forbindelse gik det også hårdt udover nogle af de forretninger, der handlede med tyskerne, herunder slagtermester Hans Wiencken. Det er sandsynligt, at Egon har deltaget i demonstrationerne i augustdagene sammen med kammeraterne i den kommunistiske undergrundsbevægelse, der stod bag vandaliseringen af slagterbutikken.

Hans Wiencken var selv bortrejst til København, da butikken blev smadret og plyndret 24. august om eftermiddagen. En bagermester fra en nabobutik, der også fik smadret sine ruder, kunne berette, at en gruppe på cirka 50 unge mennesker kl. 16.30 havde knust ruderne på Wienckens ejendom.

Ifølge Wienckens efterfølgende politianmeldelse var butikken udsat for groft hærværk, der formentligt var politisk motiveret. Alle butikkens ruder var knuste, ligesom dør, reklameskilte samt ruderne i Wienckens private lejlighed på 1. sal også var smadret. I forretningen var marmordiskene, pålægsmaskine, vægt, ur, kasseapparat mørklægningsgardiner, lamper og telefonanlæg ødelagte. Gerningsmændene havde også tømt butikken for varer. Blandt andet var der forsvundet ca. 500. kg spegepølse, et stort parti fiskekonserves, 97 pakninger med ost og 250 kg. fersk småkød, der tilhørte værnemagten. Derudover var store mængder indpakningspapir strøet udover Ryesgade.

Mange af byens tyskvenlige butikker blev vandaliseret i forbindelse med augustoprøret 1943. Det gik også hårdt ud over Hans Wienckens slagterforretning på Kastetvej 51. På billedet ses butikkens indpakningspapir strøet udover Ryesgade, efter det omfattende hærværk.

Foto: Aalborg Stadsarkiv

En dristig sabotage

I oktober samme år udførte Egon en spektakulær sabotage for modstandsbevægelsen, hvor hans evner som dykker kom ham til gode.

Natten til 27. oktober lod Egon Glerup sig dumpe i det kolde vand ved Vestre Bådehavn, hvorfra han svømmede ud til det tyske kranskib, Bergungsprahm BP 45, hvor han dykkede ned og placerede en tidsindstillet krokodillebombe på siden af skibet. Da den om morgenen eksploderede, slog den hul i skibets skrog og satte maskinrummet under vand, og redningsmandskabet måtte kæmpe for at undgå, at båden tog vand ind, så det kunne bringes til reparation på et værft. Det tyske skib "Atlas", der var på vej syd på fra Norge, blev kommanderet til Aalborg for at deltage i bjergningsarbejdet.

De nærmere detaljer om skibets skader kendes ikke, men aktionen vidner ikke desto mindre om Egons stålsatte og dristige kamp mod besættelsesmagten.

Deporteret til Neuengamme

Egon fik aldrig mulighed for at hente sin pistol på gasværket igen. Tidligt om morgenen 8. maj 1944 blev han og fem andre nordjyske modstandsfolk taget af det tyske sikkerhedspoliti Gestapo. Egon Glerup var medlem af en kommunistisk modstandsgruppe, der sammen med Nibegruppen skulle deltage i en våbennedkastning natten til 8. maj ved Sønderholm Hede, sydvest for Aalborg. Efter anholdelsen blev de ført til Gestapos hovedkvarter, Højskolehotellet i Aalborg, hvor de blev udsat for forhør og tortur.

Af Gestapos anholdelsesprotokol fremgår det, at Egon Glerup 28. juni 1944 blev sendt videre fra det nordjyske fængsel til Vestre fængsel, inden han gjorde ufrivillige ophold i både Horserødlejren og Frøslevlejren. 6. oktober 1944 blev Glerup deporteret fra Frøslevlejren til den frygtede tyske koncentrationslejr Neuengamme.

Formentlig et foto af kranskibet Bergungsprahm BP 45, der blandt andet blev benyttet til at flytte og fragte havarerede vandfly, og som Glerup var med til at saboterede.

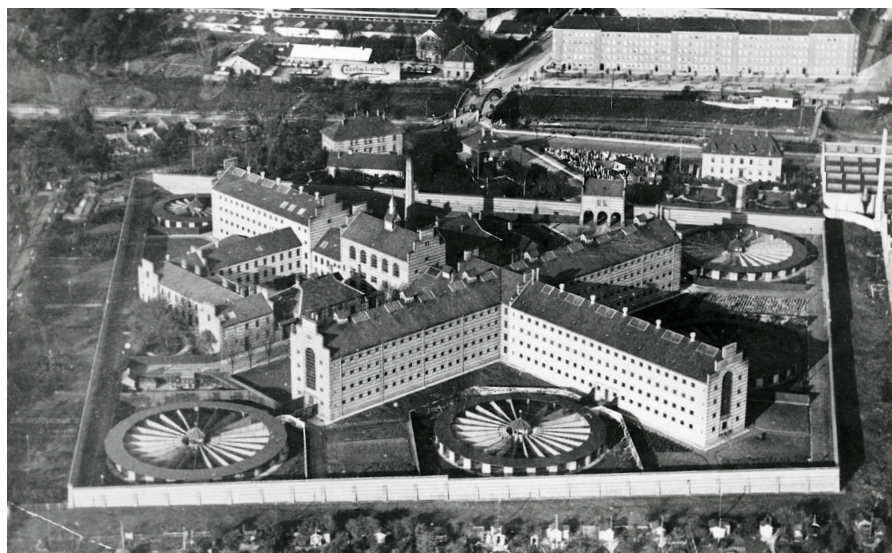
Foto: Jørgen Junker og Søren Flensted

Albert Johannes Dahl (26.02.1917 - 11.04.1947) medvirkede både ved anholdelsen og afhøringen af Egon Glerup. Albert Johannes Dahl blev en af de 46 danske landsforrædere, som det danske samfund henrettede efter krigen, blandt andet for tortur under afhøringer af Egon Glerup.

Foto: Rigsarkivet

En anden fange fra koncentrationslejren kunne efter befrielsen berette, hvordan Glerup i december 1944 havde pådraget sig både dysenteri og tuberkulose under sit ophold i Neuengamme. De umenneskelige forhold gjorde ofte sådanne sygdommene til dødsdomme, og 18. marts 1945 døde Egon.

↑ Vestre Fængsel fotograferet før besættelsen i 1940. Her tilbragte Egon Glerup nogle uger, inden dødsrejsen førte ham videre til Horserøddlejen, Frøslevlejen og Neuengamme.

Foto: Frihedsmuseets Fotoarkiv

←

To krematorieovne i koncentrationslejren Neuengamme ved Hamborg. Egon Glerups jordiske rester er formentlig blevet brændt heri.

Foto: Frihedsmuseets Fotoarkiv

↓ Indgangen til Koncentrationslejren Neuengamme ved Hamborg fotograferet 27. maj 1945.

Foto: Frihedsmuseets Fotoarkiv

Sildeeventyret i Nibe

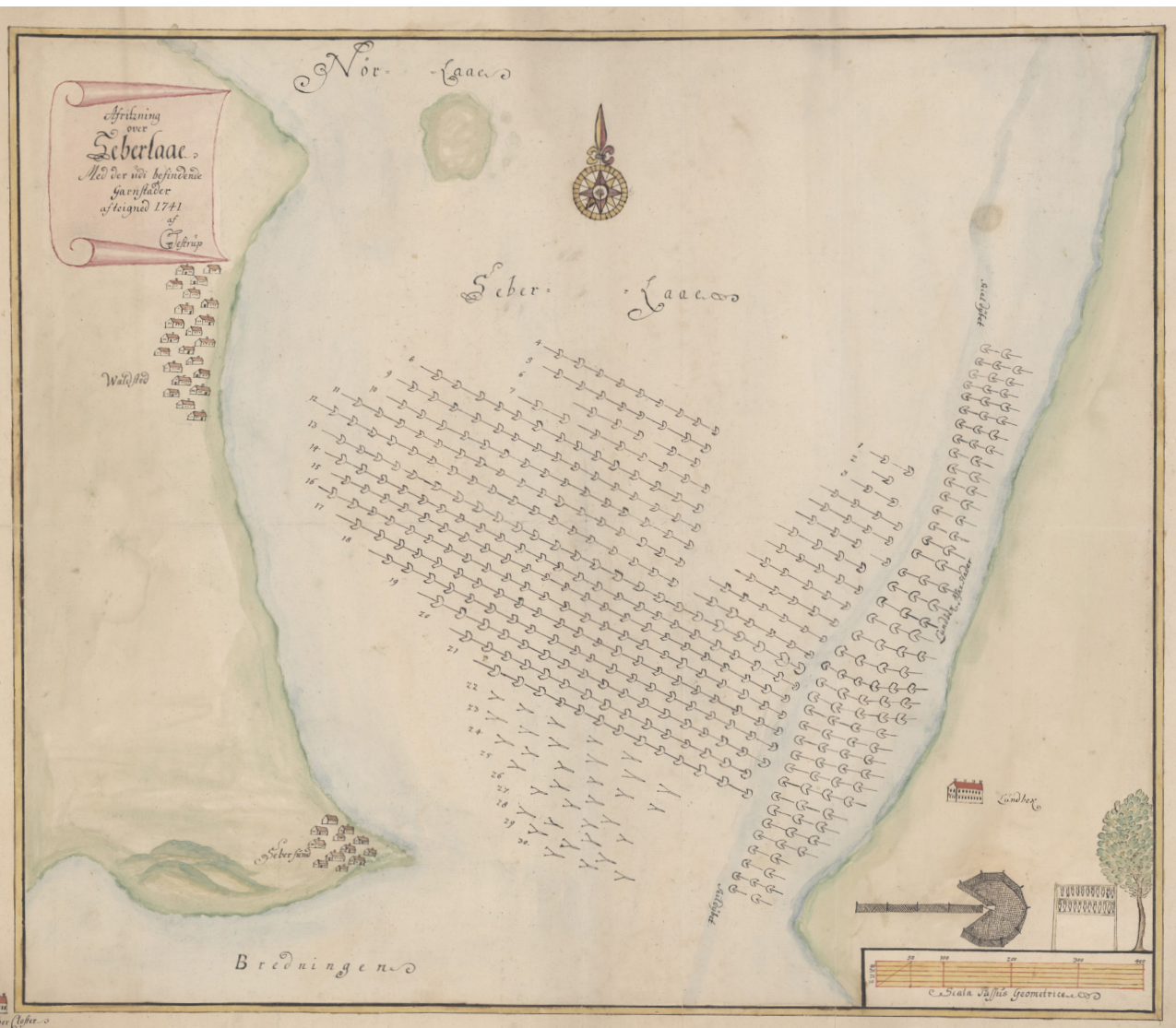
Af historiestuderende Alexander Simon Kjølby Carlsen

Nibe ligger ved Limfjorden godt 21 km sydvest for Aalborg. Byen opstod i 1200-tallet som ét blandt mange fiskerlejer, der dukkede op langs Limfjordens kyst i middelalderen på grund af fjordens mange sild.

De tidligste arkæologiske spor af Nibe er små fiskerboder fra slutningen af 1200-tallet. De blev fundet i forbindelse med opførelsen af rækkehuse i Strandgade i 2022. Byen har altså allerede på dette tidlige tidspunkt været et sted, hvor mange fiskere slog sig ned om foråret og efteråret for at fange Limfjordens mange sild, når de strømmede ind i fjorden for at yngle.

Denne tegning viser bundgarnene i en del af Nibe bredning i 1741. Fangsten af sild blev gjort med både stående redskaber som bundgarn, og bevægelige redskaber som håndkastede net. Det var ikke alle steder at Limfjordens jordbund kunne håndtere bundgarnsstolper, men det kunne den ved Nibe Bredning. På grund af muligheden for store mængder bundgarn, blev Nibe et af de bedste områder for sildefiskeri. Nederst til højre er en tegning over bundgarnenes struktur, hvor sildene blev dirigeret ind i den rundede del af nettet, hvorefter de havde svært ved at komme ud igen.

Tegning: Skitseret af herredsfogeden Christen Sørensen Thestrup

Tidligere troede man, at Nibe opstod i 13-1400-tallet, men efter udgravninger i 2022 kan man nu trække byens eksistens tilbage til slutningen af 1200-tallet.

Foto: Nordjyske Museer

Hollandsk sildemarked i 1500-tallet. Der er desværre ikke mange malerier af almindelige mennesker fra Danmark i denne periode, og især ikke fra Limfjordsområdet. Men mange hollandske malerier kan give en idé om, hvordan det sandsynligvis også har set ud ved mange danske markeder.

Maleri: Af Joachim Beuckelaer, 1568 // Wikimedia Commons

Sildenes by

Sildefiskeriet var et lukrativt erhverv, og det var helt normalt, at folk forlod det sædvanlige landbrugsarbejde for i stedet at skynde sig til Nibe, når sildene kom. Nogle nordjyske gårde havde sågar aftaler om at karlene kunne tage fri for at fiske ved Limfjorden nogle dage om året.

Det var ikke kun folk fra landet, der tog del i sildeeventyret. I 1520'erne valgte nogle munke at tage til Nibe for at deltage i sildefiskeriet i stedet for at tjene kirken. Sildene tiltrak alle slags folk fra hele Nordjylland.

I første omgang var det selvfølgelig fiskere; men også bødkere, der lavede tønder til opbevaring af sildene; gællekoner, der skar

fiskene op og fjernede indvolde; læggepiger, der lagde sild og salt i tønder for at konservere dem; og folk i mange andre erhverv relateret til fiskeriet, tog turen til Nibe.

Sildekongerne

Selvom mange nordjyske karle tog til Nibe for at tjene lidt penge, var det de rige købmænd fra Aalborg, de lokale adelige samt kongen og kirken, der virkelig tjente kassen på sildefiskeriet. De lod permanente bygninger opføre, hvor de hyrede de mange fattige tilrejsende, mens de selv boede andetsteds.

Rettighederne til handlen med Nibes sild var kilde til enorm økonomisk gevinst, da tusindvis af tønder fulde af sild blev opkøbt af købmænd udefra, der solgte dem videre til resten af Europa. Sildefangsten og sildehandlen blev hurtigt monopoliseret og stærkt reguleret. I 1462 overtalte velstående aalborgensere kong Christian 1. til at give Aalborg eneret til at handle med fremmede købmænd indenfor en 30 kilometer radius, og dermed også Nibes eftertragtede sild. Dette var en del af en længere kampagne, hvor Aalborgkøbmændene forsøgte at holde på sildehandlen og indtjeningen gennem lovgivning.

Både mænd og kvinder arbejdede med Nibes sildefiskeri. Det var oftest mændene, der fangede fiskene, mens kvinderne skar dem op og saltede dem, så de var klar til eksport. Der var dog helt sikkert også kvinder, der hjalp til med fiskeriet.

Tegning: Alexander S. K. Carlsen, Nordjyske Museer

I år 1500 blev en officiel kongelig salterbod bygget, hvor en kongelig ansat salter sørgede for at få sild sendt til både hæren og hoffet. Der var endda regler om, at den kongelige salter, havde forkøbsret på udvalgte dage. Nibes befolkning måtte altså vente med at købe, til salteren havde udvalgt det bedste fra fangsten. I løbet af 1500-tallet blev der opført mange permanente salterboder. De var ejet af adelige og rige købmænd fra Aalborg. Her blev sildene saltet for derefter at blive sendt til storbyen for at blive videresolgt der.

Et andet eksempel på sildens enorme økonomiske indflydelse er Nibe Kirke. Den blev bygget i første halvdel af 1400-tallet for at blandt andet at kunne indkræve kirkeskat og modtage donationer tættere på limfjordsfiskeriets knudepunkt.

Nibes stenkirke med sine mange kalkmalerier er et bevis på den rigdom, der udsprang af sildefiskeriet.

Tegning: Nibe Kirke, 1860. Af Burman Beckers antiqvarisk-topografiske Samling. Det Kgl. Bibliotek

Kontrolleret af Aalborg

De tyske Hansestæder – store handelsbyer, der besad enorme handelsflåder – havde en stor interesse i sild i Nibe og ønskede at opkøbe dem før deres konkurrenter. Dette førte til, at fremmede handelsfolk forsøgte at købe sildene direkte i Nibe i stedet for at vente til, at de blev solgt i Aalborg. Det var netop derfor, at Aalborgs velbeslåede købmænd så gerne ville have Nibe ned med nakken.

I Nibe bragte det årlige tredages pinsemarked liv og handel til byen, men Aalborgkøbmændene gik til kongen og fik ham i 1483 til at lukke pinsemarkedet i Nibe, så handlen med sild kunne flyttes til Aalborg.

Købmændene fra Aalborg forsøgte desuden i 1516 at få nye restriktioner indført, så sildene kun måtte saltes i Aalborg. Det var dog umuligt at opretholde, da de blev harske på rejsen fra Nibe til Aalborg. Saltningen fortsatte derfor i Nibe trods forbuddet.

Når Nibes borgere beklagede sig over denne behandling, talte de for døve ører. For at kunne henvende sig til kongen, skulle det nemlig ske via områdets øverste embedsmand, stiftamtmanden, der var bosat på Aalborghus Slot. Han var dermed naturligt tæt knyttet til Aalborgkøbmændene.

Kort over Danmark tegnet af hollandsk handelsmand i 1540'erne. Kortet vidner om at Nibe (Nipen) var så relevant for den internationale handel i 1500-tallet, at den blev indtegnet på kort.

Foto: Library of Congress

Hollandsk maleri af slagsmål. Slagsmål var meget udbredt blandt Nibes befolkning. Både mænd, kvinder, rige og fattige kunne være med, selv præsten kom i slagsmål.

Maleri: Af Pieter Bruegel II, 1619 // Wikimedia Commons

Nibes statslige repræsentation gik gennem stiftamtmandene på Aalborghuset, der ofte var gift ind i Aalborgensiske familier og derfor havde personlige interesser i Aalborg – ofte modsatrettede interesser i forhold til Nibe. Byen forblev underlagt Aalborghuset indtil 1697, hvor de blev en del af Viborg Amt.

Foto: Nordjyske Museer

Snyd og straf

Med alle de regler og forbud Nibe blev underlagt, er det ikke overraskende, at de ofte blev brudt. På trods af at det ikke var tilladt, blev sild alligevel saltet og solgt til fremmede købmænd i Nibe.

Uagtet Aalborgkøbmændenes restriktioner fortsatte den illegale sildehandel i Nibe. Der blev derfor sendt straffepatruljer til Nibe, der skulle fange de fiskere, der forbrød sig mod Aalborgs privilegier. De blev taget med til Aalborg til retsforfølgelse. Men selv dette kunne ikke stoppe den ulovlige handel. Der findes eksempler på nibefiskere, der saltede sildene direkte på båden, så snart de blev hevet op af fjorden. De saltede sild solgtes videre til handelsbåde på fjorden, så fiskerne ikke kom i konflikt med straffepatruljerne, der ventede i havnen.

I 1588 havde Aalborgkøbmændene fået nok af denne praksis, og de sendte derfor to både, der skulle sætte en stopper for sildeforbryderne på fjorden. De opsøgte nibefiskerne på deres fiskekåge for at fratage dem årerne og banke dem, der solgte sild på vandet.

En kåg var en populær type båd, der blev brugt til både fangst og transport af sild, kendetegnet ved deres flade bund. Kirkeskibet i Nibe er en kåg.

Foto: Niels Clemmensen, Aalborg Stift

Men det var ikke det eneste punkt, hvor nibenitterne brød reglerne.

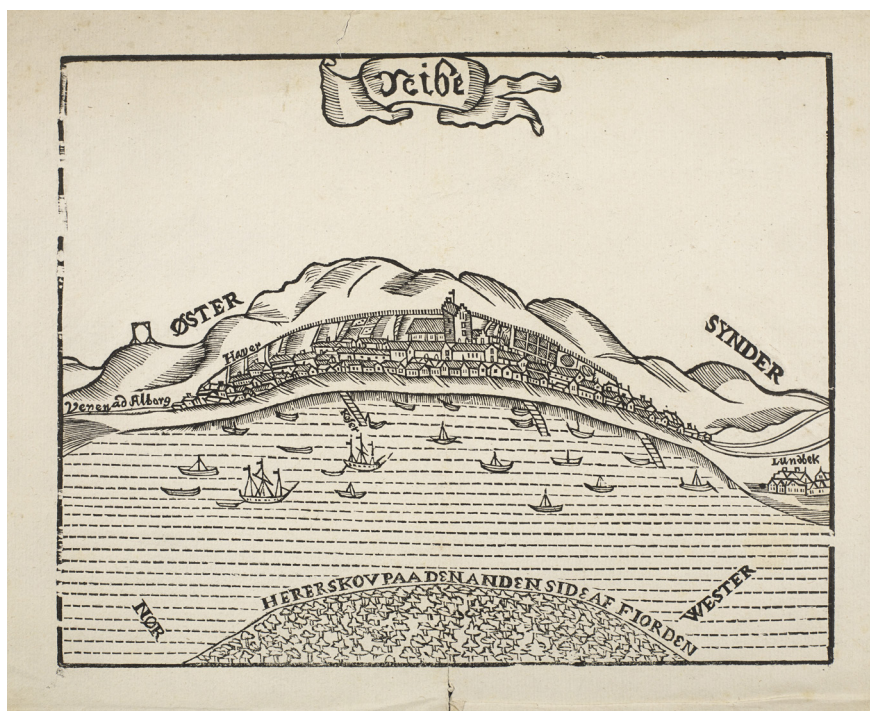
Når de saltede sild kom på tønder, blev de kvalitetsmærket, så købmænd nemt kunne se, hvilken type sild de købte. Øresundssilden var større og federe end sildene i Limfjorden, den blev derfor solgt for en højere pris. Fiskerne kunne derfor finde på at forsyne tønder med Nibesild med falsk mærkning og i stedet sælge dem som Øresundssild.

Aalborgs undertrykkelse af Nibe sluttede først i 1727, da Nibe fik købstadsrettigheder og endelig fik muligheden for vriste sig fri fra Aalborgs tyranni. På det tidspunkt var Nibe landets vigtigste sildefiskerby med en årlig eksport på 6000-7000 tønder sild (700-800 tons sild) alene til den tyske by Lübeck, som var en af Nord-europas vigtigste handelsbyer i den periode.

Byens levebrød

I middelalderen var sild en vigtig del af kosten for mange både i Danmark og i store dele af Europa. En dansk familie i 1500-tallet kunne spise omkring 1600 sild årligt, og de blev ofte spist både morgen og aften.

Sildene var Nibes levebrød, og i 1670'erne var omkring tre fjerdedele af byens befolkning afhængige af fiskeriet. Derfor var det vigtigt, at sildene fortsat strømmede ind i Limfjorden i store mængder. Det var dog ikke altid tilfældet. Gennem Nibes mangeårige sildeeventyr forekom der perioder med store udsving i antallet af sild. Selvom det var normalt med udsving, resulterede

Byens rolle som fiskerby er åbenlys, med den store bådtrafik på fjorden samt maleriets fokus på Nibe bredning.

Tegning: Peder Hansen Resen, 1677 // Det Kgl. Bibliotek

det i fattigdom og nød for dem, der levede af sildeerhvervet, når sildene ikke dukkede op i tilfredsstillende mængder.

Når fangsten først fejlede, blev der hurtigt ledt efter sydebukke. I 1590'erne, da sildefangsten i en længere periode havde været dårlig, blev en kvinde anklaget for at være heks. De lokale mente, at hun havde sat en hesteko i fjorden, som fiskene ikke kunne komme igennem. Den stakkels kvinde blev dømt som heks og efterfølgende brændt levende på bålet i et desperat forsøg på at få sildene tilbage.

Stormflod

Nibes afhængighed af sildefiskeriet betød, at det var en sand katastrofe, da sildene pludseligt forsvandt helt. I 1825 skyllede en kæmpe stormflod over Agger Tange, og Vesterhavet slog hul ind til Limfjorden. Fra 1100-tallet havde Limfjorden kun været åben mod øst ved Hals, men nu blev der hul hele vejen igennem. Det ændrede vandmiljøet markant og dermed også levevilkårene for sildene. Den præcise årsag til, at sildene forsvandt fra Limfjorden, kendes ikke. Det kan være ændringer i vandets saltniveau, de mange vandmænd, der spiste sildenes æg, overfiskeri eller en blanding af det hele. Men kendsgerningen er, at de var væk.

På blot få år gik Limfjorden fra at være lukket mod vest til at være åben fra begge sider, som den kendes i dag.

Illustration: Stormflod, Bo Poulsen, 2019 // Aarhus Universitetsforlag

Efter 1825 gik det stærkt ned ad bakke for Nibe. I 1833 modtog halvdelen af byens befolkning fattighjælp, og en femtedel af indbyggerne forlod byen og drog væk for at søge bedre vilkår andet-

steds. Med de udrejsende nibenitter spredtes fortællinger om den nød, der hærgede i Nibe. Der gik f.eks. rygter om, at borgmesteren måtte spise grisemad for at overleve. Det var sandsynligvis ikke rigtigt, men over hele Nordjylland hørte man om den katastrofe, som havde ramt Nibe og andre fiskerbyer langs Limfjorden.

Gademiljøet i Nibe vidner i dag om en storhedstid som fiskerby. De lave fiskerhuse i bykernen og kirken, der næsten står, som den altid har gjort, fortæller historien et sildeeventyr i Nibe gennem mange hundrede år – et eventyr, der skabte den by, vi kender i dag.

Nibes segl forestiller en sejlede fisker, bundgarn og tre fisk. Byen er stadig knyttet til dens fortid med sildefiskeri, hvilket byens segl vidner om.

Tegning: Segl fra 1727, af Alexander S. K. Carlsen, Nordjyske Museer

Vil du vide mere, så læs:

- *Det vilde sildeboom* af Jakob Ørnbjerg, 2022
- *Nibe – Fiskerlejet, der ville være købstad* af Christian Klinge og Stig Bergmann Møller i *Årbog for Historisk Samfund for Himmerland og Kjær Herred*, 2025